

Bilim ve Etik

Konferans

Prof. Dr. Hasan SEÇEN
Atatürk Üniversitesi
2007

Konfüçyüs'den...

- “İnsanları **yasa** ve **ceza** ile yönetirseniz, onlar bir daha yanlış yapmayacaklar, ancak şeref ve utanma duygularına da sahip olmayacaklardır.

İnsanları **erdemle** ve **ahlâk kuralları ile** yönetirseniz, o zaman onlar hem şeref ve utanma duygusuna sahip olacaklar, hem de doğruyu yapmaya çalışacaklardır.”

Ahlâk ve etik

- Ahlâk, bir toplumun **en üst genel standartlarını** içerir.
- Ahlâk, bireylerin meslekî ve kurumsal rollerinden bağımsız, **toplumun tümü için** geçerlidir.
- Etik ise genel davranış standartları değil, toplumdaki **belirli bir mesleğin, işin, kurumun veya grubun standartlarıdır.**

Ahlâk ve etik

- Ahlâk, yaşadığımız toplumda her zaman ve mekânda **24 saatimizi kuşatır**. Ancak toplumdan topluma **farklılık** gösterir.
- Etik, mesleğe ve alana özgüdür, ancak o meslek ve alan için **evrensel kurallar** ortaya koyar.

Etik bu anlamda kullanıldığı zaman...

- Meslek Etiği
- Tıp Etiği
- Spor Etiği
- Askerlik Etiği
- Hukuk Etiği
- Medya Etiği

...gibi kavramlar karşımıza çıkar.

Meslek Etiği Nedir?

- **Meslekleri veya görevleri olan** insanlara uygulanan davranış standartlarıdır.
- Hipokrat Yemininden Bir Örnek:
- *Gerek sanatımın icrası sırasında, gerek sanatımın dışında insanlarla münasebette iken etrafımda olup bitenleri, görüp işittiklerimi bir sır olarak saklayacağım ve kimseye açmayacağım.*

Bilim sosyal bir kurum olmanın ötesinde bir meslek midir?

- **Meslek olarak görülmelidir, diyenler:**
- Meslekler, insanların toplumca değer verilen **yarar ve hizmetlere** ulaşmalarına imkân sağlar.
- Mesleklerin, **yeterlik ve davranış standartları** vardır.
- Her meslek **bir eğitim** gerektirir.
- Her mesleğin meslek standartlarına uyulmasını garantileyen, **yönetim birimleri** vardır.
- Her meslek bir **kariyerdir veya iştir.**

Bilim sosyal bir kurum olmanın ötesinde bir meslek midir?

- **Meslek olarak görülmemelidir, diyenler:**
- Tıp ve hukuk gibi diğer sosyal kurumlardan **daha az profesyoneldir.**
- **Ehliyet heyetleri yoktur.**
- Bilimi **meslek olarak görmek**, bilimin nasıl yapılacağı konusuna çok fazla **kısıtlama** getirebilir. Bu da bilimsel özgürlüğü ve bilimsel gelişmeyi engeller.
- Bu yüzden pek çok bilim adamı bilimin bir meslek olarak görülmesini ve **bir formata bağlanmasını kabul etmez.**

Bilimin Hedefi:

- **Bilgi Kuramına Yönelik Hedefler:**
- Doğayı anlama ve **doğru tanımlama**
- Açıklayıcı **teoriler ve hipotezler** geliştirme
- Güvenilir **öngörülerde** bulunma
- Hataları ve peşin hükümleri **ortadan kaldırma**
- Sonraki kuşaklara **bilimi öğretme**

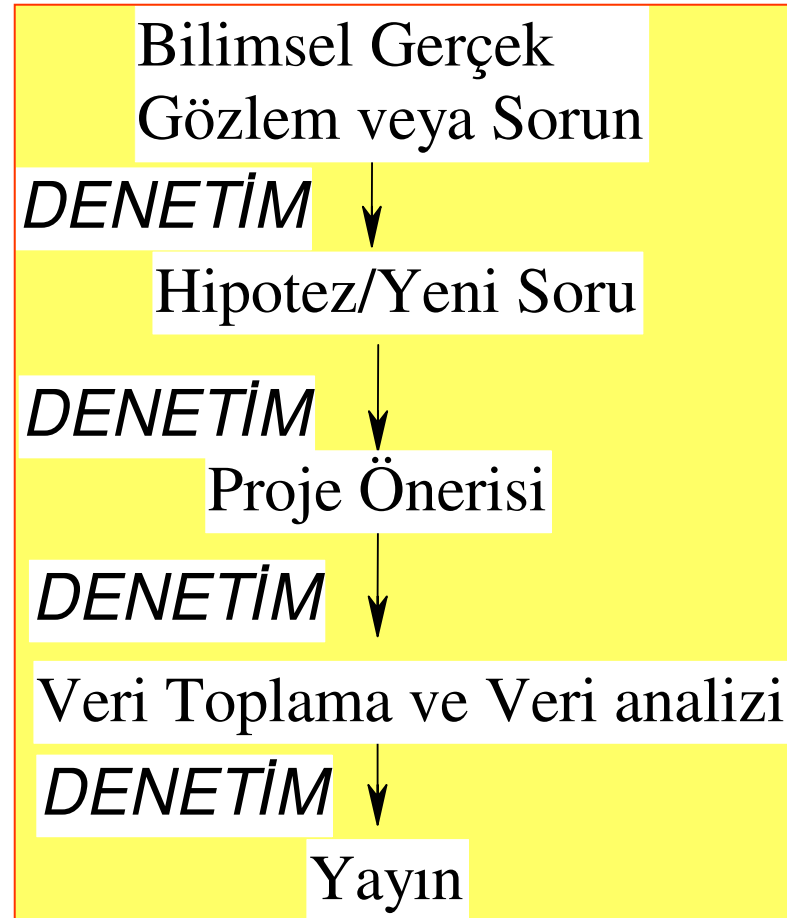
Bilimin Hedefi:

- **Pratik Hedefler:**
- Mühendislik, tıp, ekonomi, tarım vb uygulamalı alanlarda **problem çözme.**
- **İnsan sağlığı ve mutluluğu**
- Doğanın **kontrol** altına alınması
- **Teknolojinin gücü**

Bilimin Yöntemi:

Lineer olmayan ardışık bir dizi aşama

En genel düzeyde

Bilim Etiği İlkeleri

- **Temel İlke: Genel Ahlâka uygunluk**

Bilimsel etik genel ahlâki standartlara aykırı olamaz!

- **İkinci İlke: Örnek olma rolü**

Bir akademisyenin, öğrencisine, asistanına, meslektaşına ve hatta bütün topluma örnek olma sorumluluğu vardır.

Bilimde Etik Tavrın Standartları:

Dürüstlük

- Bilim Adamları enfarmasyonu ve sonuçları saptırmamalı, yalanlara dayandırmamalı ve yanlış sunmamalıdır. Araştırma sürecinde her açıdan **objektif, tarafsız, ve dürüst** olmalıdır.
- *Nüans: Dürüst hatalar affedilebilir fakat yalanlar ve bile bile yapılan aldatmalar affedilmez.*

Tahrifat: Bilim etiğinin ciddi ihlali!...

- **Uydurma:** *Hipotezi desteklemek için hayali sonuç uydurma*
- **Kırpma:** *Hipotezi destekleyen sonucun yazılması, diğere sonuçların gizlenmesi;*
- **Bulandırma:** *Sonuçları olduğundan daha iyi gösterme*

Bilimde Etik Tavrın Standartları:

Dikkat

- Dikkatsizlik **hatalara** yol açar.
- Bazı hatalar ciddi bir suç sayılmaz ama, hata ortaya çıktığında, **kabul etmek, bir düzeltme yayınlamak, hatayı belirtip geri çekmek** gerekir.
- Danışmanlık sistemi doğru işlediğinde **hatalar en aza indirilebilir.**
- Tekrarlanan hatalar ise **ihmalkârlığı** gösterir.

Bilimde Etik Tavrın Standartları:

Açıklık

- Bilimsel araştırmalar **açık veya ulaşılabilir olmadıklarında** bilim camiasının dışındaki kişiler bilim camiasının **dürüst olmadığını düşünebilirler.**
- *Halihazırda sürmekte olan araştırmalar ve*
- *Askeri veya ticari amaçlı araştırmalar hariç bilim ortamı açıklığı gerektirir.*

Bilimde Etik Tavrın Standartları:

Özgürlük

- Özgün **yeni fikirler** üretilmesi için
- Sorunlar üzerinde **yeni çözüm teknikleri** geliştirilmesi
- Sonuçta **bilimin ilerlemesi** için ÖZGÜRLÜK ortamı şarttır.
- Baskıcı, otoriter aşırı planlamacı ortamlarda bilimsel gelişme durur.

Bilimde Etik Tavrın Standartları:

Onur Payı

- Onur payı olmazsa **motivasyon olmaz.**
- Sorumluluk ve onur payı **bir paranın iki yüzü** gibidir.
- Onur payına sahip olan insanlar **sorumlulukları** da yüklenirler. Sonuçta daha özgün, daha özenli işler ortaya çıkar
- **Tanınma, saygınlık, itibar, para, ödül**....her bilim insanı için gereklidir ama,
- Haketmeyenlere onur payı verilmesi **adalet duygusunu** zedeler.

Bilimde etik tavrın standartları:

Eğitim

- Bilmediklerini **öđrenmek**, bildiklerini **öđretmek**...
- Bilim eğitimi **usta-çırak** ilişkisi gibidir. Danışman **örnektir** ve çoğu şeyler sezgisel olarak öğrenilir.

Bilimde etik tavrın standartları:

Toplumsal Sorumluluk

- Yaptığımız bilimi önce **kendi toplumumuz** olmak üzere **bütün insanlık** için yaptığımızın bilincinde olmak..
- Toplumsal **tartışmalara katılmak.**
- (Gerektiğinde) **Uzmanlık görüşü** bildirmek.
- **Kötü bilimin** çamaşırlarını ortaya çıkarmak

Aksi halde, akademisyenlik, asistan, yard.doç, doç, prof, ord. prof, multi prof., allame-i cihan olarak uzayan hocalar topluluğuna mensubiyetten öte bir değer ifade etmez.

Bilimde etik tavrın standartları:

Yasallık

- Tehlikeli ve kontrole tabi maddelerin kullanımı
- İnsan ve hayvanların kullanımı
- Araştırma ortamlarının sağlık ve güvenliği
- Telif hakları
- Patentler vb. konularda yasalara uymak mecburi ve ahlâki bir görevdir.

Bilimde etik tavrın standartları:

Fırsat

- Bilimsel araştırma ortamları, ırk, cinsiyet, memleket, milliyet, yaş, vb. gibi bilimsel yeterlikle doğrudan alakası olmayan hususları dikkate alarak **ayrımcılık yapmamalı, bilimsel yeterliğe sahip olan herkese açık olmalıdır.**
- Fikir çeşitliliği farklı geçmişlerden gelen insanların etkileşmesiyle mümkün olabilir.

Bilimde etik tavrın standartları:

Karşılıklı saygı

- Bilimin toplumsal dokusunu koruyabilmek için **karşılıklı saygı** gerekir. Böylece bilimsel hedeflere ulaşılması kolaylaşacaktır.
- Bilim adamları fiziksel ve psikolojik olarak birbirlerine **zarar vermekten** kaçınmalıdır.
- ***Sinirli, huysuz*** ama aynı zamanda ***başarılı*** bilim adamları olsa da bunlar **bilim topluluğunun tamamını temsil etmezler.**
- ***Mülayim, iyi huylu*** ve aynı zamanda ***başarısız*** bilim insanlarının da **bilime bir faydası yoktur.**

Bilimde etik tavrın standartları:

Verimlilik

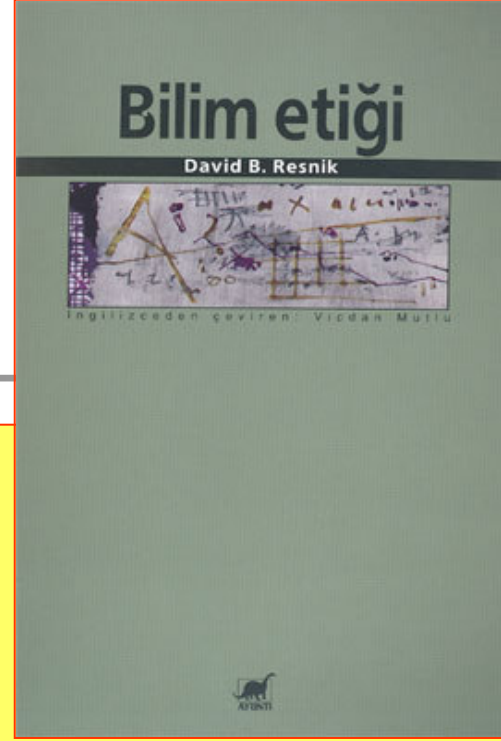
- Bilim adamları **kaynakları ve zamanı** akıllıca ve verimli bir şekilde kullanmalıdır.
- Araştırma bütçeleri **abartılmamalıdır.**

Son Söz

- Ahlâk, nasıl mutlu olabileceğimizi değil, mutluluğa nasıl müstehak olabileceğimizi gösteren bir doktrindir. **E.KANT**
- Beyler örf ve kanuna nasıl riayet ederlerse, halk da aynı şekilde itaat eder. Beyler hangi yoldan giderse, beylerin bu gidişi kulun da yoludur."

.....**YUSUF HAS HACİB**

TEŞEKKÜR

- **Amarikan Ulusal Çevre Sağlığı Bilimleri BiyoEtik Kurulu üyesi David R. Resnik'e,**
- **Atatürk Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığına...**
- **İlginiz için sizlere...**